

Göteborgs-Posten den 4 mars 1969

ÅKE HOLMBERG

DEN GODE SUDANESEN

Vad är det som anses gott och värdefullt i ett land? Hur påverkar de nedärvda moralreglerna utvecklingsarbetet i u-länder? Dessa frågor dryftas i en svensk doktorsavhandling om etiken i Sudan. Boken diskuteras här av professor Åke Holmberg, vilken själv har ett afrikanskt förflutet som missionär.

Som lärare i moralfilosofi vid universitetet i Khartum förde Tore Nordenstam vid årsskiftet 1963-64 en serie samtal med tre av sina studenter, som han kallar Ali, Ibrahim och Osman. Alla tre var från centrala Sudan och mohammedaner.

Man pratade rätt tvångsfritt och osystematiskt, med bandspelaren i gång, om några av de dygder som enligt traditionell uppfattning – inte nödvändigtvis = de tre studenternas – borde utmärka den gode sudanesen.

Man började med mod, fortsatte med generositet-gästfrihet men dröjde längst och med störst vederböda vid en klunga dygder som man kan nalkas men knappast fånga med den svenska ordräcckan heder-ära-ärbarhet-värdighet.

Inspelningarna gav materialet till en doktorsavhandling vid Khartum-universitetet. Den ges nu ut av Afrikainstitutet i Uppsala i reviderat skick. (Tore Nordenstam, *Sudanese Ethics*, Almqvist & Wiksell. 15:-).

Det är ett avspänt sätt att göra vetenskap men inte alldeles så lätt som det låter.

Nordenstam vill åstadkomma ett stycke deskriptiv etik från ett ganska obearbetat område: icke-västerländsk moraluppfattning. Därigenom får moralfilosofin ett större material att arbeta med. Men Nordenstam understryker kraftigt, att arbetet också har ett praktiskt syfte, nämligen att kartlägga några av de mänskliga resurser som utvecklingsplanering och internationellt samarbete över huvud taget har att räkna med.

Han har uppenbarligen rätt i att man inte kan nå långt i ett land och med människor utan att känna de rådande moraliska ideologierna. Vad menas i dessa nejder med ett gott liv, en god man, en god kvinna, en god fader eller son, en god medborgare? Vet man inte någonting om det, kommer missförstånden och misslyckandena att hopa sig.

För att kunna avslöja åtminstone några grunddrag i en främmande, eller bara delvis främmande moraluppfattning, måste man ha en begreppsapparat och en metod som arbetar med precision utan att hacka sönder materialet i livlösa atomer.

Vad en människa tänker om gott och ont är en del av hela hennes livshållning och livsmönster och kan inte presenteras som en moralkatekes. Men man är inte heller hjälpt med löst prat om vad sudanesen, kinesen eller singalesen tänker.

Nordenstam klarlägger sin syn på den deskriptiva etikens mål och medel i bokens första avdelning. Någon fackfilosofisk bedömning av hans resonemang kan jag inte åstadkomma, men författaren tycks mig hela tiden ha sunda förnuftet på sin sida.

Så när han argumenterar för en vid definition av etikens område, så att moraluppfattningen inte blir ett värderingssystem bland andra utan just summan av en människas värden och normer.

Frågan om varför man alls skall vara moralisk mister då det mesta av sin udd. Det är naturligare att fråga varför inte.

Man håller också gärna med Nordenstam när han avvisar tanken att ett etiskt system består av ett antal huvudregler varifrån alla handingsnormer följer som logiska slutsatser.

Liksom rättsuppfattningen i ett land inte kan studeras bara i lagboken utan kommer till synes först i tillämpningen av lagarna, måste man följa en människas etiska bedömning från fall till fall för att innehållet i hans normer skall bli klart.

Är inte det bästa sättet att studera en människas moral att iaktta hennes handlingar och strunta i vad hon säger? Hon kan ju vara en bluff som inte efterlever sina ideal.

Jo, men återigen ger man Nordenstam rätt då han väljer en annan väg. Individens etiska hållning kommer i dagen lika mycket i det hon skäms över eller ångrar som i de handlingar som följer regeln.

Också vad hon *inte* gör är f ö avslöjande, om det är resultatet av ett moraliskt förbud. Man måste alltså tala med människor, inte bara iaktta dem.

Vad får nu Nordenstam reda på under sina samtal med de tre sudaneserna? Att mod i huvudsak är lika med fysiskt mod. Han får höra många historier om män som uthärdar tortyr och amputation utan att blinka, som trotsar faror från fiender och vilddjur utan tanke på flykt, som utan tecken på smärta skär sig själv i armen som seden bjuder vid bröllopfester, och som bevarar sitt yttre lugn

även när olyckan drabbar. I Sudan tyckte man Mrs. Kennedy var modig som inte grät då mannen mördades.

De tre studenterna hade vissa egna reservationer mot denna traditionella uppfattning av modet. Den förblandade stundom mod med dumdrighet, ansåg de, och självplågeri som manlighetstest ogillade de.

De var också villiga, fastän kanske något pressade av intervjuaren, att räkna med det moraliska modet som verkligt mod. Med någon tvekan medgavs att studenter som strejkade mot den i Sudan rådande militärdiktaturen var modiga.

Liknande var deras attityd till generositeten, i traditionell sudanesisk uppfattning huvudsakligen ådagalagd genom en kolossal, av mycket fasta regler kringgårdad gästfrihet.

De ville temperera denna dygd med något sunt förnuft. Varför skulle en affärsman på besök i en by kunna leva gratis i veckor på sina kunder därför att de också var hans värdar?

Och kunde det verkligen vara rätt att låta sin familj svälta till förmån för rika farbror som behagade slå sig ned till en tid i ens hem?

Däremot stod de fasta mot den västerländska idén att man kunde visa generositet t ex genom att offra tid på att hjälpa en sjuk kamrat. Ty tid är inte pengar i Sudan.

Hetast brände det till i samtalen då de rörde sig kring heder och ära, kring mannens värdighet. Just mannens, för även om alla människor utom slavar har en medfödd värdighet, så kan kvinnor och barn inte själva försvara den och räknas därför inte riktigt i sammanhanget.

Så mycket tyngre faller bördan på de vuxna männen att upprätthålla inte bara sin egen utan hela släktens ära. Det är framför allt två saker det kommer an på: att aldrig stillatigande ta emot en förolämpning och att med alla medel, bokstavligen intill döden, försvara sina döttrars och systrars föräktenskapliga jungfrulighet.

Studenterna godtog inte för egen del döden som straff för sexuella snedsprång, men i allt väsentligt tycktes de dela sitt folks nedärvda föreställningar om hederns bud.

Vad som gör sudanesisk etik så oblidkelig i dessa stycken, är tanken att ära inte kan förvärfvas. Man äger den som en skatt, man kan förlora den men aldrig återvinna det förlorade.

Naturligtvis kan inte några samtal med tre individer uttömma ett helt folks moraliska livshållning, inte ens de tre studenternas. Hur pass representativa för sin grupp är för resten Ali, Osman och Ibrahim?

Nordenstam är optimistisk på den punkten, och han kan ha rätt i att de väl företräder den sk bildade eliten – fast det återstår att bevisa. Man undrar också hur pass vittnesgilla de är om den traditionella etikens innehåll – de har dock avlägsnat sig ett stycke ifrån den.

När man läser samtalstexterna får man dessutom ibland intrycket, att intervjuaren glidit in i en sokratesroll och vänligt lotsar sina lärjungar mot nya etiska horisonter. Det är inte osympatiskt men en felkälla.

Som pionjärstudie – och större anspråk reser inte författaren – är emellertid boken av högt intresse. Man sitter ibland och önskar sig en motsvarande utredning av svensk etik, för jämförelsens skull.

Den som ämnar sig ut i internationellt arbete, bör läsa Nordenstams skrift, även om destinationen inte är Sudan. Dess attityder och infallsvinklar är allmännyttiga.